

Slottekst bij Tocqueville en Amerika vandaag de dag

Petra Bolhuis en Theo Meereboer oktober 2018

Inleiding

In de cyclus van tien colleges hebben we de democratie in Amerika aan de orde laten komen. We hebben beschreven hoe Tocqueville, komend vanuit het roerig Frankrijk dat middels revoluties en opstanden vormgeeft aan een ontluikende democratie, zich verwonderd over de rustige democratische ontwikkeling in Amerika. Volgens Tocqueville zien we in Amerika hoe de democratie er uit kan zien als ze de ruimte krijgt om zich onbelemmerd te ontwikkelen. Hij waarschuwt echter ook voor de inherente problematiek van een dergelijke democratie. Juist vandaag de dag, nu de democratie onder druk staat, zien we, niet alleen in Amerika, de negatieve kanten van de zich ontwikkelende democratie. Daarnaast geeft de vergelijking die Tocqueville maakt tussen de beginnende democratie in Amerika en die in Frankrijk inzicht in een aantal verschillen tussen Amerika en het Europese continent, die in de loop der jaren eerder groter dan kleiner zijn geworden. Juist het beschrijven van de startpositie geeft opheldering over zaken, waar vaak fundamenteel onbegrip over is tussen Europeanen en Amerikanen, zoals wapenbezit, staatsinterventies en sociale zekerheid.

Amerika en het continent; twee vormen van democratie

Locke's ideeën en het effect op de democratie

De verschillen tussen de Amerikaanse en Continentale democratieën worden al vroeg zichtbaar. Op het continent is al een eeuwenoude sociale en maatschappelijke structuur die in de revolutie wordt stukgemaakt. De Amerikaanse revolutie speelt zich op duizenden kilometers afstand van de centrale macht af. Dat brengt met zich mee, dat de ontwikkelingen in Amerika een start kennen zonder een daarvoor bestaande machtsstructuur waarmee ze zich uiteen moesten zetten. De Amerikanen kwamen in een land dat weliswaar bevolkt was door de *Native Americans* (Indianen schrijft Tocqueville), maar met deze mensen hield men nauwelijks rekening. De verantwoording daarvoor moeten we zoeken in het filosofisch denken dat de Anglo-Amerikaanse wereld van meet af aan heeft gekenmerkt en dat tot op de dag van vandaag nog altijd een van de belangrijkste verschillen in denken en doen tussen Amerika en Europa vormt. In Engeland was het denken van Locke, als pendant van het denken van Rousseau, bepalend voor de democratische denkstructuren die zich in de Engelstalige wereld ontwikkelden. Zonder al te diep op dit denken in te gaan kunnen we wel een paar significante ideeën uit deze filosofie benoemen.

Locke ging er van uit dat ieder mens geboren wordt als een '*tabula rasa*'. Dit betekent dat ieder mens vanuit een totale onwetendheid het denken moet ontwikkelen. De principiële gelijkheid is dus de gelijkheid van de geboorte. Daarna kan ieder mens zich ontwikkelen en de praktijk laat zien dat er een categorie mensen is, die optimaal gebruik maakt van de mogelijkheden, met als gevolg, dat die groep de leiding van de samenleving in handen heeft. Dit betreft een klasse mannen. De anderen,

arbeiders en vrouwen, hebben er, dat kan iedereen zien, niets van gemaakt. Het ligt dus in de aard van de natuurlijke ontwikkeling, dat deze klasse mannen de leiding heeft over arbeiders en vrouwen. Wanneer Locke schrijft over Amerika zegt hij dan ook in het vervolg van deze denkwijze, dat Indianen tonen, dat zij geen recht hebben op het bezit van de Amerikaanse aardbodem, omdat zij er niets mee gedaan hebben; zij hebben het land niet ontgonnen, zij kennen geen arbeidsethos en dus hebben zij geen recht op de grond. Een ander punt dat in het denken van Locke naar voren komt is de gedachte dat iedereen het recht heeft om zijn eigen geluk na te streven. Dit laatste idee wordt opgenomen in de Amerikaanse grondwet.

Uit die paar punten die we hier van het denken van Locke naar voren halen is te begrijpen dat de principiële gelijkheid van de Amerikaanse kolonisten in de ervaring en in het filosofisch denken, heel direct op elkaar aansloten.

Religie en het effect op de democratie

Een ander aspect dat de Amerikaanse wereld kenmerkte, was het geloof. De groepen kolonisten, die het meest bepalend waren voor de vorming van het politieke systeem, waren de groepen, die onder de verzamelnaam *'Pilgrim fathers'* al in de eerste helft van de 17de eeuw voet aan grond zetten, in Amerika. Zij beleden een vorm van protestantisme, die niet alleen een sterk arbeidsethos kende, maar ook een bepaald soort opvatting had van de relatie tussen God en de mensen. Kortweg kwam het er op neer dat God de wereld en de natuur geschapen had, dat hij de mens schiep met de vrije wil en dat hij de mensen de opdracht mee heeft gegeven, dat de mensen de wereld moeten vervolmaken. Dit laatste maakte, dat de religie zich vanuit eigen motieven niet bemoeide met de politiek, omdat dat het domein van de menselijke vrije wil was en dat deze religie de mensen stimuleerde om zich te ontwikkelen en- iets wat zeer uitzonderlijk in die tijd was- god dit zelfs voor vrouwen. Het democratisch beslissen vanuit dit religieus beleven, was de logische beslisstructuur, aangezien de hervormingen, waar dit protestantisme een deel van was, zich met name afzette tegen de macht en de hiërarchie van de Rooms-Katholieke kerk. Ook moeten we de hervormingen zien als een antwoord op het religieuze vacuüm dat door de opkomst van een nieuwe klasse, de burgerij, ontstond. Deze klasse had geen plek in de middeleeuwse Rooms-Katholieke leer en de hervormingen zijn ontstaan als interpretaties van het christendom, die de burgerij, met haar afwijkende kenmerken ten opzichte van de bestaande drie standen, weer deel van de christenheid maakte.

'We the people'

Deze twee lijnen van menselijke cultuur bewerkstelligden een sociaal-maatschappelijk klimaat, dat een democratie tot stand bracht, waarin ieder lid van de gemeenschap zich deel van het politiek domein voelde. De denkwereld van de Amerikaan in die tijd bestond uit een samenvloeiën van een ervaring van fundamentele gelijkheid, een seculiere politiek die wel gezien werd als deel van een goddelijke opdracht en een sterk meritocratische opvatting van de eigen en andermans maatschappelijke en economische mogelijkheden. In dat proces ontstonden eigenschappen van de verschillende sociaal-maatschappelijke domeinen die typisch waren -en nog altijd zijn- voor de Amerikaanse samenleving. De centrale overheid mocht zich uitsluitend bemoeien met die zaken, die niet door de afzonderlijke staten konden worden geregeld; het leger en de commerce. Dat deze

religieuze gemeenschappen zelf strenge regels neerlegden, waar iedereen zich aan moest houden, werd dus niet *top down* opgelegd, maar was een gevolg van de *bottom up* gemaakte keuzes door de meerderheid.

“In Europa heeft het christendom toegestaan dat men het nauw verbindt met de aardse machten. Vandaag zijn die machten in verval en wordt het christendom als het ware bedolven onder hun puin. Het is een levende die men aan doden heeft willen hechten: verbreek de banden die hem tegenhouden en hij richt zich weer op.”¹

Juist het zich niet verenigen in en met politieke partijen maakt dat de macht van de religie hier veel sterker geworteld is dan in Europa volgens Tocqueville. Inderdaad zien we dat, waar in Europa veel partijen zich losmaken van hun religieus verleden, de religieuze kiezer in Amerika gezocht en bediend wordt door de partijen, die een meerderheid zoeken bij verkiezingen. Daardoor hebben conservatieve religieuze opvattingen meer weerklink in de politiek, dan bijvoorbeeld in Nederland waar ze verenigd zijn in eigen minderheidspartijen met een tamelijk vaste kring kiezers.

De ongelijken binnen de gelijkheid

In de wereld waarin Tocqueville rondreist, ziet hij grote verschillen met het Europa van zijn tijd. Drie groepen inwoners van Amerika hebben we apart aandacht gegeven; vrouwen, zwarten en *Native Americans*. We gebruiken hier niet *Afro-Americans* omdat het ook gaat om mensen, die zwart zijn en Amerikaan; een belangrijk onderscheid. Denk hierbij aan de strijd, rondom de afstamming van Barack Obama.

Deze drie groepen hebben zowel in het continentale Europa als in het Amerika in de tijd van Tocqueville een ondergeschikte positie ten opzichte van alle andere burgers, die voor de democratie gelijk zijn.

Over vrouwen schrijft Tocqueville, dat ze in Amerika veel gelijkheid ervaren. Ze kunnen naar school gaan, wapens hanteren en buitenshuis werken. Dat is zo, omdat de situatie dat nu eenmaal vraagt, zoals ook de adel moet werken op het land dat hij bezit in Amerika. Tocqueville is kind van zijn tijd en betreurt het verlies aan schoonheid en elegantie, die dat in zijn optiek oplevert. Toch geldt ook hier dat hij kiest voor de democratie en niet voor een terugkeer naar de oude continentale verhoudingen. Vandaag de dag zien we, dat de verschillen tussen mannen en vrouwen weer aan de orde zijn in Amerika en dan gaat het vaak over precies die verschillen, die Tocqueville op het continent plaatst, namelijk dat vrouwen minder verdienen dan mannen en dat zij teruggedrongen worden in het gebied van lichamelijke schoonheid en seks. Denk aan het protest van vrouwen op de rode loper, die geen hoge hakken meer willen dragen, maar veel belangrijker nog het Me-Too protest van vrouwen.

Over zwarte mensen schrijft Tocqueville als negers en hij beschrijft, dat om allerlei redenen, economische zowel als menselijke, de slavernij onwenselijk is en vooral de economische redenen zullen maken, dat men de slavernij hier afschaft, zegt Tocqueville. Hij voorziet evenwel een groot probleem, wanneer het gaat om de integratie van vrije zwarten in de Amerikaanse samenleving. Waar je bij de afschaffing van de slavernij en de horigheid op het continent al direct niet meer kon zien, tot welke groep iemand(ooit) behoorde, blijven zwarten anders en dus opvallend ex-slaaf.

---

¹ Blz. 325

Daarin voorziet Tocqueville een voortzetting van discriminatie en ook een potentie van problemen vanuit de zwarte mensen zelf. Je moet je altijd verhouden tot een verleden dat je vasthoudt omdat je huidskleur je daaraan blijft verbinden. Tot op de dag van vandaag zien we, dat huidskleur wordt verwart met ras, dat veel onderzoeken verschil maken op kleur en dat de zwarte bevolking slechter af is dan de witte bevolking. Overheden zien zwarten toch vooral als probleem en dus worden vandaag de dag zwarte kinderen opgevoed met een angst voor instanties en politie. Denk aan *Black lives matter* en aan het poppenonderzoek waarin zwarte kinderen, tot op de dag van vandaag het blanke popje aanwijzen als het goede en het zwarte als het stoute².

Over native Americans schrijft Tocqueville als Indianen. Hij ziet hen als, op de korte termijn, beter af dan de zwarten omdat ze een eigen cultuur hebben en daar trots aan ontlene. Maar, stelt hij vast, ze zijn ten dode opgeschreven. Wie overblijft als Indiaan zit in een reservaat en wie mee verandert en deel krijgt aan de democratie, verliest zijn indiaanse cultuur. Dat is ook precies wat er gebeurt is in Amerika. Veel Native Americans zijn, vaak tegen wil en dank, opgevoed in de witte Amerikaanse cultuur. Degenen die in stamverband wilden blijven leven, werden tot een toeristische attractie om in hun levensonderhoud te kunnen voorzien, en dit niet in de laatste plaats omdat het land waar ze uiteindelijk terechtkwamen te klein en te onvruchtbaar was voor hun oorspronkelijke leefwijze. Tocqueville voorsagde dat de zwarte bevolking minder trots had dan de Indiaan, maar nu zien we dat diverse zwarte groeperingen strijd leveren tegen de onderdrukking en achterstelling en *black pride* een term is die we terugzien van muziek tot politiek. De *Native Americans* lijken weinig stem te kunnen geven aan hun positie en diegenen die in reservaten leven ontlene vaak weinig trots aan hun oorsprong als eerste bewoners van dit continent.

Bottom-up en top-down en de effecten op de rol van de overheid

Positieve en negatieve vrijheid

Laten we het verschil tussen de *bottom up* democratie van Amerika en de top down democratie op het continent toelichten aan de hand van de hedendaagse politieke situatie. Wanneer we naar Amerika kijken, zien we, zeker onder Trump, een heftig protest tegen Obamacare. Als Europeanen zijn we geneigd te denken, dat dit protest uitgaat van rijken, die niet voor minderbedeelden willen betalen. Maar het gaat dieper dan dat. Ook mensen, die leven uit de kofferbak van hun auto, of naar de jaarlijkse gratis tandzorg op een plaatselijk grasveld komen, uiten hun bezwaar tegen overheidszorg. Om te begrijpen hoe dit verschil tot stand is gekomen, moeten we het vrijheidsbegrip van de Amerikaan eerst uitleggen. Isaiah Berlin³ heeft het idee van vrijheid uiteen laten vallen in twee vormen, de positieve vrijheid en de negatieve vrijheid. In Amerika is de negatieve vrijheid dominant. Kenmerk van deze vorm van vrijheid is het recht om, zonder inmenging van overheid of andere burgers, het eigen gedrag te bepalen. De autonomie van de Amerikaanse burger bestaat uit deze vrijheid. Deze negatieve vrijheid kent als begrenzing de overschrijding van de wet. Wanneer de Amerikaan zijn negatieve vrijheid verkeerd benut, komt hij dus direct in aanraking met justitie. Het is deze autonomie, waarvan de Amerikaan gelooft dat die hem in staat stelt om zijn geluk na te

---

² <https://www.youtube.com/watch?v=QRZPw-9sJtQ>

³ Berlin, I. (2010). *Twee Opvattingen van Vrijheid* (T. Ausma, vert.)(2e druk). Amsterdam: Boom.

streven, want alleen hij kan bepalen wat zijn geluk is en alleen hij is verantwoordelijk voor dat geluk. De positieve vrijheid is een vorm van vrijheid die we vooral op het continent moeten plaatsen. Ook bij ons heeft ieder individu het recht om zijn geluk na te streven, maar de vorm die dat heeft wordt bepaald door regels en wetten, door voorschriften en verordeningen. Lopen we over de door de overheid bepaalde paden wegen om ons geluk te bereiken, dan is het goed. Doen we dat niet, dan grijpt de overheid in. Een allesdoordringende wetgeving, maatschappelijk werk, Jeugdzorg, de GGZ, reclassering gevolgd door gevangenis en verplichte psychiatrische zorg zijn voorbeelden van de instanties die ons bewaken op de weg die we bewandelen om onze vrijheid gestalte te geven.

Dit heeft alles te maken met een verschil in ontstaansgeschiedenis. In Amerika zijn gelijkheid en vrijheid de ervaringen van alle kolonisten. In een loskomen van het moederland en in de concrete vormgeving van hun pioniersbestaan is de democratie *bottum up* tot stand gekomen en wordt de eigen macht maar mondjesmaat afgegeven aan een centralere overheid, en pas in laatste instantie geven staten een deel van hun macht aan de centrale overheid. In deze context is zorg vanuit de centrale overheid een poging om binnen te dringen in het gebied van vrijheid van de individuen en de staten. In Europa waar mensen opgevoed moeten worden om gelijk te kunnen zijn binnen de al ontwikkelde staatsstructuren, is gelijkheid een taak van een overheid die haar burgers wil emanciperen. Vrijheid en gelijkheid worden in deze context altijd *top down* gefaciliteerd door bovenindividuele organisaties en scholing, gezondheidszorg en uitkeringen kunnen noodzakelijk zijn om voorheen ongelijke burgers gelijk(er) te maken. In deze context kan een zich terugtrekkende overheid door de burgers zelfs gezien worden als een verlies van vrijheid.

Mild despotisme en tirannie van de meerderheid

In de afgelopen colleges hebben we veel aandacht gegeven aan de manier waarop de Amerikaanse samenleving tot stand is gekomen en hoe het Amerikaanse volk zichzelf heeft 'gemaakt', tot wat het nu is. We hebben aandacht besteed aan hoe de Amerikanen van meet af aan veel moeite hebben gedaan om een rechtvaardige, democratische samenleving te garanderen middels wetgeving en constitutie, maar ook door de private krachten van de individuele burgers in hun eigenbelang, hun religieuze levenshouding en hun onafhankelijkheidsdrang. Doordat we de vroege Amerikaanse samenleving, zoals de stichters van de federatie die vorm hebben gegeven, hebben vergeleken met de huidige situatie, zijn wij in staat geweest om zowel de kracht als de zwakheid van de democratie in Amerika aan de orde te stellen. De zwakheid van de democratie wordt niet veroorzaakt door 'fouten' in de manier waarop de Amerikanen vorm aan hun land hebben gegeven; het is inherent aan de fundamenteën van democratieën, dat ondemocratische structuren die democratieën gaan teisteren. De Tocqueville heeft dit in een abstracte vorm voorzien, maar hij kon, natuurlijk, niet weten welke reële vorm dit zou aannemen. Hij kon slechts de niet concrete structuur van wat hij voorzag, schetsen. Toch is het een beschrijving die heel adequaat is en die beangstigend nauwkeurig beschrijft hoe het de democratieën vergaat en –wanneer het nog niet gebeurd is- zal vergaan. Tocqueville schrijft dat hij twee grote inherente gevaren ziet waar hij als vriend van de democratie op wil wijzen; het mild despotisme en de tirannie van de meerderheid. Het mild despotisme ziet hij zich vooral manifesteren in Europa, de tirannie van de meerderheid ziet hij als het grootste gevaar voor de democratie in Amerika.

Politics of the households

De Tocqueville betoogt dat mensen in een democratie geneigd zijn om het welbegrepen eigenbelang los te laten, te vergeten, en daarvoor in de plaats het korte termijn eigenbelang motor van het gedrag te laten zijn. Dit korte termijn eigenbelang laat het politieke denken verworden tot wat de Tocqueville *'the politics of the households'* noemt. Hierin is de zorg voor de gemeenschap verworden tot de zorg voor jouzelf en de jouwen. Deze tendens wordt in onze tijd versterkt door de toegenomen complexiteit van de samenleving. Waar de Tocqueville nog veel ruimte ziet voor een gezin en familie, die de rust biedt van waaruit mensen naar buiten treden en de publieke ruimte vormgeven, wordt het nu meer en meer een bolwerk waarin je jezelf en de jouwen beschermt tegen de gevaarlijke en bedreigende anderen. De anderen tasten jouw *pursuit of happiness* aan. Dan wordt de tirannie van de meerderheid gevormd door een meerderheid die elkaar niet vindt in een democratische ervaring, maar in een argwanende en vijandige publieke sfeer waarin men geen ruimte geeft, maar ruimte eist om de eigen korte termijn belangen te dienen. Welbegrepen eigenbelang, dat altijd ook betekent, dat men in het 'nu' afziet van het volledig doorzetten van egoïstische belangen ten behoeve van een groter goed voor de meerderheid in de toekomst, zal in deze sfeer worden gezien als een slinkse poging van anderen om hun belangen te laten prevaleren. Hier treedt een verlies op van wat Tocqueville noemt 'aandacht voor de res publica'. Op het continent zal eerder sprake zijn van mild despotisme in de zin van het Nederlandse begrip 'Vadertje Staat'. Hierbij is er sprake van een overheid die waakt over haar onderdanen van de wieg tot het graf, waarbij onderdanen en staat elkaar in een greep kunnen krijgen, die leidt tot gedrag dat lijkt op de tirannie van de meerderheid. Ook hier wordt het korte termijn eigenbelang leidend, en wordt de overheid een winkel, waar de schaarse middelen vooral worden ingezet ten behoeve van het korte termijn eigenbelang van jezelf en de jouwen. De overheid op haar beurt moet, om haar kiezers te sturen en te behouden, besturen langs een lijn van het wel of niet faciliteren van bepaalde soorten eigenbelang. (denk aan uitkeringen, zorgvergoedingen of hypotheekrenteaftrek)

De meerderheid de 'bullshitter' en het onderbuikgevoel

De meerderheid zal juist wanneer het goed gaat bezit willen consolideren en aandringen op gelijkheid boven vrijheid. Tocqueville maakt zich zorgen over de tirannie van de meerderheid en vraagt zich af, waar diegenen zich toe moeten wenden, die geen deel uitmaken van de meerderheid. In de overzichtelijke wereld van het Amerika, waar Tocqueville rondreist, begrijpt iedere burger, dat hij soms tot de meerderheid behoort, maar soms ook niet. Hij schikt zich daarom in het meerderheidsstandpunt én hij geeft ruimte aan de minderheid. Tocqueville schrijft al; *" Pas wanneer men onderzoekt hoe het in de Verenigde Staten met het denken is gesteld, ontdekt men overduidelijk hoezeer de macht van de meerderheid alle in Europa bekende machten overtreft.(...) Ik ken geen land waar in het algemeen minder geestelijke onafhankelijkheid en minder werkelijk vrije discussie bestaat dan in Amerika."*⁴

Je kunt in Amerika alleen schrijven, wat genoeg mensen willen lezen en zeggen, wat genoeg mensen willen horen. Dat wordt veroorzaakt doordat de totale vrijheid van meningsuiting tot gevolg heeft, dat meningen 'verkocht' moeten worden. Dat is de werking van deze vorm van democratie. Als het

---

⁴ Blz. 275/276

besluit genomen is, legt men zich erbij neer, zonder er verder over na te denken, terwijl een tiran uitnodigt tot verzet en dus tot denken en schrijven door de mensen met andere meningen.

In de huidige tijd wordt de samenleving zo complex door de groeiende technologie en de structuren die daaruit voortvloeien, dat mensen het overzicht verliezen over wat waar is en welke waarden er van toepassing zijn op situaties. Het gevolg is dat de keuzes en oordelen niet langer op rationele denklijnen gebaseerd worden, maar op gevoelsmatige keuzes die de veelvormigheid kennen van onder meer onderbuikgevoelens, intuïtie en sociale gevoelens, gevormd in de opvoeding en voortkomend uit onze biologie. Het gevolg hiervan is, dat de politieke betrokkenheid van de burgers vandaag de dag vaak bestaat uit een korte termijn eigenbelang, ingegeven door momentane oordelen. Complottheorieën zijn veelvuldig aanwezig en in dit veld van meningen, feiten en *'alternative facts'* lossen waarheid en waarden al te gemakkelijk op en maken plaats voor een nieuw fenomeen: de 'bullshitter'⁵. Want wat is de 'bullshitter'? Het is de spreker die zich niets gelegen laat liggen aan de waarheid, de waarden of de consistentie van zijn spreken. Het enige wat er toe doet is de impact van zijn of haar woorden op de toehoorders. Een 'bullshitter' kiest de woorden zo dat hij of zij emotionele instemming krijgt van de toehoorders door in te spelen ophet gevoelsleven, want dan is het doel bereikt. "Een 'bullshitter', benadrukt Frankfurt, de filosoof, die dit begrip geijkt heeft, is dus nadrukkelijk iets anders dan een leugenaar. Een leugenaar is schatplichtig aan de waarheid: die probeert hij te verdraaien of te verbergen. Een 'bullshitter' staat onverschillig tegenover de waarheid; het maakt hem niet uit of wat hij zegt waar of onwaar is". *Waarom zou een 'bullshitter' zoveel aantrekkingskracht hebben op zo veel mensen. Rob Wijnberg beschrijft Trump als 'bullshitter' en zegt dan; "Die houding spreekt kiezers aan die zich de underdog wanen in een door elites geregeerd systeem - de zelfverklaarde 'losers' van de samenleving. Trumps houding is waar zij naar snakken; iemand die voor je opkomt - de grote broer op het schoolplein die jouw vijand in elkaar komt slaan. Niet voor niets zegt Trump letterlijk in bijna iedere speech over zijn tegenstanders: 'I want to punch them in the face.'*

Wat Trump en andere 'bullshitter's, populistten aantrekkelijk maakt, is dat ze enerzijds een beroep doen op het gevoel en gevoel is de waarheid van dat moment. De waarheid van het gevoel heeft niet, zoals de rationele waarheid, de consistentie over tijd heen nodig om waar te zijn. Je voelt het nu zo en als iemand dat gevoel uit- en aanspreekt, spreekt hij een waarheid. Daarmee ontkomen de bulshitters aan twee belangrijke problemen van de democratie van dit moment;

Enerzijds ontlopen ze de nuancering en de ingewikkelde werkelijkheid van politieke besluitvorming; anderzijds geven ze daarmee blijk van een absolute authenticiteit en voor een meerderheid die achterdochtig denkt, dat iedereen uit is op zijn eigen belang en dat mensen, die spreken over lange termijn belangen van iedereen, daarmee hun werkelijke egoïstische motieven verbergen, is authenticiteit een vervanger voor waarheid.

Het enige doel van de 'bullshitter' is macht, instemming van zoveel mogelijk mensen, ongeacht de samenhang, de waarheid of de moraliteit van zijn uitspraken. Behalve Donald Trump is Boris Johnson ook een voorbeeld van een typische 'bullshitter' op dit ogenblik. De 'bullshitter' doet een ongekend beroep op de meerderheid, die omwille van de slagkracht haar macht zal afstaan aan een centrale leider. Deze uitwerking kon Tocqueville natuurlijk nooit voorzien, maar het sluit wel aan op, wat hij ziet als een zwakte van de publieke ambten in een democratie; *"Met de opvattingen van het*

---

⁵ H. Frankfurt 2005

grootste aantal achter zich en gesterkt door zijn medewerking, veroorloven zij zich dingen waarover een Europeaan, die toch wel gewend is aan het schouwspel van de willekeur, zich nog verbaast. Zo leidt de democratische vrijheid tot gewoonten die haar ooit fataal kunnen worden.⁶

Omdat de 'bullshitter' totaal inconsequent is, kan hij claimen dat hij de verschillende, onverenigbare, vormen van eigenbelang van waaruit mensen hem steunen, allemaal te zullen bedienen. Het grote probleem van de tirannie van de meerderheid is, dat ieder van de boze burgers denkt bij de meerderheid te horen, maar dat er in werkelijkheid heel verschillende soorten korte termijn en lange termijn eigen belang bijeen zijn gebracht in de macht van één persoon. Trump heeft de geest uit de fles gehaald. Mensen, die dachten dat hun waarheid nooit gezegd zou worden voelen zich gehoord en verwoord. Als 'bullshitter' kan Trump al deze opvattingen zonder enige knieval voor consistentie of waarheid naast en door elkaar hanteren. Hij vernietigt internationale verdragen, maakt de media uit voor 'fake' en verslijt persvoorlichters in een enorm tempo. De vraag is alleen hoe lang de internationale politieke-, economische- en sociale werkelijkheid deze inconsistenties verdraagt.

Democratisch gedachtegoed, van Locke naar Rand

In de colleges hebben we laten zien, dat op het uitgangspunt, dat alle mensen gelijk zijn, zoals door Locke geformuleerd, wel kritiek nodig is. Al bij Locke zien we dat nuttig zijn en door middel van arbeid eigendom verwerven een grote rol spelen in het begin van de democratie van Amerika. Op het continent heeft rijkdom natuurlijk van oudsher een veel meer ambivalente rol gespeeld. Veel van het verzet waaruit de continentale democratie voortkwam, had te maken met de ongelijke verdeling van rijkdom en het gebrek aan kansen dat daardoor ontstond voor de lager klassen om hun talenten in bezit om te zetten.

In Amerika is ook vandaag de dag nog het idee dat je van krantenjongen tot magnaat kunt worden van hoog tot laag in de samenleving te horen. Dat een dergelijke gedachte niet meer werkt in een wereld met overerfbare rijkdom voorziet Tocqueville al, maar in Amerika is het Lockiaanse idee, eerder op de spits gedreven dan afgezwakt in een toenemende ongelijkheid. De filosofie daarachter wordt gelezen in het werk van Ayn Rand *'Atlas in staking'*. Wat zij beschrijft, is een dystopie, een werkelijkheid die tot stand zou kunnen komen als alle atlassen, dat wil zeggen, de leiders van grote winstmakende bedrijven, in staking gaan. Zij gaan in staking omdat er steeds slagkracht moet worden ingeleverd omwille van sociaal werk, kerken of andere maatschappelijke druk en dat remt ze dermate af, dat ze de wereld nu willen laten voelen, wat er gebeurt als zij de wereld niet meer dragen. Gevolg is dat de economie instort en de maatschappij in wanorde vervalt. De atlassen wachten ondertussen hun tijd af op een geheime plek in de woestijn, daar leven ze, zoals straks overal geleefd zal worden; iedereen krijgt loon naar werken en alleen door werken kun je een goed leven leiden. Niets voor niets en dat geldt van voedsel tot liefde.

Deze theorie vindt een voedingsbodem in Amerika, dat groot werd met het Lockiaanse idee van bezit door arbeid, maar hier verliest het denken iedere vorm van zorg en aandacht voor wie niet mee kan komen. Immers, Locke schreef voor een samenleving waar niet de overheid, maar de gemeenschap, veelal de kerk, zorgde voor de minderbedeelden. In het idee van Rand is ook de kerk een blok aan het been van de vooruitgang.

---

⁶ 276

We zien bij Trump, maar ook bij andere neoliberale leiders een hang naar de theorie van Rand. Vandaag de dag is de theorie veel gevaarlijker als toen zij deze schreef. Het toegenomen verschil in rijkdom maakt dat sommige mensen rijker worden ook als ze niets doen en anderen arm blijven ook als ze twee banen hebben. Ook is er een werkelijkheid tot stand gekomen, die, wil men meekomen, een behoorlijke koopkracht noodzakelijk maakt. Daarbij moeten we ons zeker vandaag de dag realiseren dat andere dan economische belangen geen rol spelen in deze theorie. Cultuur- en natuurbehoud moeten op een andere manier beoordeeld worden dan economisch. We zien dat Trump m.b.t. wapenhandel, het winnen van olie of het delven van kolen en milieuafspraken precies de lijnen van Rand volgt. Zijn op Rand gebaseerde opvatting van een democratie slaat aan bij een deel van de rijke bevolking van Amerika die zich vereenzelvigd met de atlanten van Rand. De vraag is hoe hij tegelijkertijd aanhang verwerft bij het arme deel van Amerika. Trump beschrijft voortdurend dat hij iedereen die hard werkt weer de ruimte wil geven om daarvan te profiteren en anderen die hen dat belemmeren zullen uit de weg worden geruimd. De schuld van het niet profiteren van hard werken legt hij enerzijds bij de minderheden; Mexicanen, zwarten, Islamieten enz. hier zien we, evenals in het denken van Locke de vooronderstelling dat hun positie aan henzelf te wijten is. Maar Trump legt de schuld van het mislukken van de democratie die hard werken beloont, ook bij dat deel van de elite, dat naar zijn zeggen niet hard werkt maar zichzelf onrechtmatig een positie verwerft; de linkse partijen, de wetenschappers, bankiers en advocaten. Echte (rijke) ondernemers daarentegen zijn gewoon goed voor de economie en dragen bij aan het groot maken van Amerika. Zo kan hij én Clinton veroordelen voor haar connecties met 'Wallstreet' én rijke ondernemers steunen door obstructies zoals handels- en klimaatverdragen uit de weg te ruimen. Wie dan nog niet profiteert heeft dat, volkomen in overeenstemming met Rand, aan zichzelf te danken, dus extra maatregelen onder Obama ingesteld voor vrouwen, zwarten of *Native Americans* worden teruggedraaid.

Bronnen

- Frankfurt, H. G. (2005). *On Bullshit*. Princeton University Press.
- Kinneging, A. d. (2013). *Tocqueville, profeet van de moderne democratie*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Kruiter, A. (2010). *Mild Despotisme: De hedendaagse democratie en verzorgingsstaat door de ogen van Alexis de Tocqville*. Amsterdam: Van Genneep.
- Ortega y Gasset, J. (2015). *De Opstand van de Massamens (D. Boosma, Vert.)*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Rand, A. (2007). *Atlas in staking (vert. de Voogt, J)(tweede druk)*. Krommenie: Boekenmaker.
- Tocqueville, A. (. (2008). *The Ancient Regime and the French Revolution*. Londen: Penquin Books.
- Tocqueville, A. (2000). *Democracy in America (H.C. Mansfield, & D. Winthrop, Vert.)*. Chicago/London: The University of Chicago Press .
- Tocqueville, A. (2012). *Herinneringen:aan de omwenteling van 1848 (Mertens, I. vert.)*. Amsterdam: Van Genneep.
- Tocqueville, A. (2012). *Over Democratie in Amerika (H. Daalder, & A. Kinneging, Vert.)(3e druk)*. Amsterdam: Lemniscaat.
- Tocqueville, A. (2012). *Over het Pauperisme (I. Mertens, Vert.)(2e druk)*. Amsterdam: Van Genneep.
- Waling, G. (2016). *1848, Clubkoorts en revolutie: Democratische experimenten in Parijs en Berlijn (tweede druk)*. Nijmegen: Vantilt.

